

szen új eszmei és esztétikai törekveseket is elferdítették.

A kultúr világ M. műveit egész napjainkig ilyen elferdített, meghamisított formában ismeri. Teljes egészében egyedül Oroszországban, Prágában, Párisban, Londonban pedig néhány előadásból ismerte meg a közönség M. meghamisított műveinek nagyságát. Ez mutatta meg teljes mértékben, hogy a lángeszű szerző az akkor még gyenge, de ma már megizmosított munkásszáig addig ismeretlen művészi utain haladt.

Zala J.

## Könyvszemle

**Darvas József: Egy paraszt család története.** Ez a könyv, mely joggal tarthat igényt arra, hogy nemcsak irodalmi szempontból, hanem mint tudományos törekvést is legkomolyabban vegyék, tanúbizonysága a tőkés országok földmíves-tömegeiben, „paraszttségében” beálló nagy változásnak, a bennük határozottan meginduló kulturális, szellemi munkának. A „régí öregék”, a jobbágy ivadékok „kiszolgáltatottsági” érzése a természettel és a „legkegyelmesebb földes uraságai” szemben foszladozik, a saját ügyre eszméléssel kapcsolatban értelmiségi csoport alakul ki, vállalván az adatgyűjtés, kutatás és a tudományos feldolgozás munkáját, mely a jövő kialakításához feltétlenül szükséges. Jellemző, hogy ezek a — legjobb értelemben vett — „szellemi” munkások (akiket azonban gyakran nehéz megkülönböztetni az egyszerű falusi emberektől, anélkül, hogy velük életvitelben, sorsban) rendszerint a rétegekre különülő falusi társadalom földmíves szegény rétegében gyökeredzenek és erősen e réteg szempontjainak hatása alatt tekintik át a parasztság múltját és jelenét (ha a jövő tekintetében nem is jutnak el mindig következetes osztálytávlatokig).

„Az egész parasztság történelmi sorsának élénk villantatása” körüli Darvas József előtt több kiváló történész, politikai író munkálkodott, legalább is a tárgy egyes részleteiben (hogy csak Grünwald Bélát, Ácsády Ignácot, Szabó Eryint említsük meg.) Darvas sokat merít e kiváló munkákból. Azonban a szegényparaszt eredetű és szemléletű D. J. könyve koncepciójában valami egészen más, mint amit történész elődei hoztak: annak egyenes folytatása és mégis sajátosan új. Mondhatnók új idők új dalainak egyenértéke a történelmi anyaggyűjtés területén. A családi gyökér az író új érdekes tárgyra és tárgyösszefoglalásra vezette: a földmívesi családtörténetre, — persze olyanra, mely az egész parasztság történelmi sorsának jelképe legyen. Az új koncepció új hangot és előadásmódot jelent; életmég és együttérző közvetlenséget az előadottakban a tudományos elvekhez és szinthez való szigorú ragoszkodás mellett.

D. J. tehát zsellér család gyermeke. Apja a világháborúban elesett, és úgy volt, hogy küzködő anyja mellől elkerülve ő is úgy folytatja majd, mint bátyái és földmunkás lesz. Ötödik elemiben új derék, tanítója meglátja benne a tehetséget, és rábeszéli anyját, hogy adják polgári iskolába, majd tanítóképzőbe. Írtózatosan nehéz küzdelembe került, míg végre a fiatalember ócskapiacra vásárolt nagy, csónak cipőben, cájgnadrágban, anyjának levetett — még hozzá madzaggal megkötött harisnyában beállíthatott az intézetbe; hasonló, szinte reménytelen küzdelem volt, míg „piperkő” tanulóársai megvetésétől és tanárai részvétlenségétől kisérvé elvégezte a tanítóképzőt. Aztán módja akadt, hogy hozzájusson az okmányokhoz, feljegyzésekhez, melyekre családjá múltjának felkutatását alapíthatta.

Apjának családjáról nem tudhatott meg semmit. Az amolyan „clái béres” volt, affajta nyomorvidékről „gyütt-ment ember” amelyet bandaseregben hoztak az orosz ízi gazdaparaszttok az 1892-es

nagy aratószerzők idején a helyi munkások igényeinek letérésére. „Árváknak” hívták ezeket a faluban, akik a családtól gyerek-fiatalon elszakadva D. J. apja tizesztendőskorában került Orosházára minden háttér nélkül álltak a kemény világban. A könyv kutatásainak területe tehát az anyai ág, a Kabodiak története. „Ez a család, szegénység tekintetében, nem vehetett semmit apám szemére — írja — mert a zsellér őskön keresztül az élő utódokig egyetlen nagy tenyésztete volt a szegénységnek.” D. J. a Kabodiak terebélyes fájának abból az oldalágából fakadt, melyet a néphagyomány alapján a putrisi „elönévvel” tiszteltek meg még a jobbágy-időktől, amióta egyik eleje a módosabb jobbágyok utcájából a külső széleken lakó zsellérszegénység közé kényszerült. Voltak és vannak persze a másági K.-ak között jócskán, akiknek időnként fölvitte a dolgát a verejtékes munka, de főleg a konyunktúra, akik legalább egy időre „feljutottak a kapaszkodón”, de ezek a szerencsés fordulatok nem sokat jelentettek a szegény ágban, mert erőfelé nincs közös családi politika, olyan összetartás és segítség, amelyet például a nemesi, zsentri családoknál tapasztalunk. Már a jobbágyi közösségen belül is élethatárú rétegződések és ellentétek alakultak ki: hogy csak a „földes” jobbágyok, a házasság házatlan zsellérek és a jobbágyok-cselédek közötti társadalmi helyzetű különbségeket említsük fel. „A közös származás tudata már akkor sem volt összehétközítő valóság az emelkedő vagyoni határok, a kibontakozó elkülönülés fölött. — amint most is idegenül élnék egy faluban, de egymástól találkozás nélküli messziségben a késői utódok: zsíros-parasztok, törpebirtokosok nincstelen földmunkások, cselédek, mezőkisiparosok, kereskedők és ipari munkások.”

A széles értelemben vett Kabodi család legelső felkutatható őst „Kabodi Mihály egésztelkes jobbágyot” az 1600-as évek végén Tol-

na megye Zomba nevű községében találja meg az író. A földesúr Döry László és utódai azonban jobban szeretik a katolikus német bevándorlókat, mint a luteránus magyarokat, (Zomba ma majdnem százszázalékosan német, település), ezért az üldözött magyar települők közül sokan, köztük néhány Kabodi legényember, Békésmegyébe, a világ másik felébe, menekülnek, ahol az elvadult, gazos, mocsaras orosházi pusztaságot kapják meg szabad bérletként. Persze itt is, akár az előző településen „kaptárba fogott méhek módjára bántak el velük.” Eleinte csínijával mérték ki rájuk a terheket, amíg az elvadult földet szörnyű munkával művelhetővé, termékennyé nem tették, hogy aztán jogfosztással, dézmával, robottal visszaszűllyesszék őket a jobbágyi állapotba. Mégpedig oly tempóban fokozták a terheket, hogy Mária Terézia idejében már parasztfordulomtól tartanak.

A parasztság életváltozásait oly szépen és tanulságosan leíró könyvben az iskolás történelem olajnyomatai, allegoriás faliképei a való megvilágítás új körvonalaiiban állnak elénk. Itt van például a Mária Teréziáért hadba szálló nemesség lelkesedése, a „vitam et sangvinem”, miközben reszkettek a családjukért és nem merték a birtokon levő kastélyban visszahagyni a jobbágyak fenyegető megatartása miatt, hanem valamelyik városba költöztek. Miközben annak az érzésnek, hogy Frigyes porosz király gazdaságilag erős, magasabb gazdasági és társadalmi rendet képviselő országgal szemben a helytállás igen nehéz, szinte reménytelen, nyomasztóan rá kellett feküdni a reformokkal szemben makacs magyar urak kedélyére is. (Ausztriában bevezették ugyan akkoriban az általános adózást, de Magyarországon a szerény adóreform-próbálkozást is meghússította a nemesség. „Ezzel vette kezdetét gyarmati helyzetünk... Ausztriával szemben” ahol az általános adókötelezettség bevezetésével sikerült megtörni a polgáros

dás kifejlődését akadályozó hűbéri rendszer erejét).

Az 1848-as nagy idők képe is kissé más kifejezést kap az új megvilágításban. Az események forgószélében megindult a parasztság megváltását jelentő folyamat is, de nagyon lassan, nagyon téován. Így történhetett, hogy Kossúth hívó szavára a legnagyobb veszély idején Orosházáról csak négyen jelentkeztek a nemzetőrségbe. Nem utolsó sorban pedig azért, mert a nemzeti kormány sem értette meg az orosházai baját és elutasította pörük ujrafölvételét, amelyet az uraság által elvett és azelőtt bérlet jobbágylegelők visszaadásáért folytattak. Létük szűkös határai tartották lekötve a parasztok küzdelmét, nekik a föld volt a politika. De a „nagy” politika számára sem voltak mindig idegenek a kis érdekek, mert mikor a parasztok ezt a vitás pusztát a végén erővel elfoglalták, a hatóság statáriumot hirdetett, a „zajongókat” megbüntették. Oláh Istvánt, aki Tácsics Mihály népfüzetait terjesztette, felakasztották. Szóval rendet teremtettek. És most nem játszott szerepet az a nagy vereség, mely ezzel kapcsolatban az ujaradi várát ostromló honvédséget érte, mert a Lehei-huszárokat kivonták közülük és Orosházára lüldték a „statáriális tárgyaláson való asszisztálásra.” A világosi fegyverletét követő reakciót a parasztság nem fogadta olyan elkönyvelesen, mint ahogy elvárták tőle, mert ez a kormányzás, saját felfogott érdekében, folytatta a reformokat, „sőt sok tekintetben dinamikusabb volt, mint a forradalom.” Nemcsak hogy meghagyta a földes jobbágyokat a kisajátított telkek tulajdonában, de a földtelen jobbágyokról is igyekezett gondoskodni. Továbbá maga is igyekezett minél jobban elterjeszteni és minél hihetőbbé tenni azt a legendát... hogy a jobbágy-felszabadítást a császár akarta és csak a nemesség ellenállása miatt nem tudta olyan igazán megvalósítani, ahogyan szeret

te volna... Ezért volt azután, hogy a bujdosó honvédeket — főleg tiszteket — a parasztnak sűrűn följelentették, sőt nem egyszer agyon is verték...“ Még több ilyen képhelyreigazítást idéz elő elképzelésünkben ez a könyv. Látjuk például, hogy a jubileumi csztendő nemcsak ünnepélyek és ujjongások ideje volt, nemcsak a fényeké, hanem véres eseményeké is, amikor „a kormány 40.000 szlovák, román, szerb tartalék-munkást toborzott össze és tartott hetekig készenlétben Mezőhegyesen, hogy az esetleges új sztrájkokat letörhessék velük.” Közelebbről megismerjük továbbá az 1920-as „ügynevezett” földreformot és kilátásokat nyarunk a következőre. A könyv rendkívül gazdag anyagából mi csak az általános történelmi megállapítások közül válogattunk, csak ezeket a körvonalakat mutattuk be. A könyv lényegi tartalmából, a paraszti sorsot szinte egyenkénti átélésével drámaivá tett osztálytörténetből izellőt, kivonatot nem adhatunk, mert ilyenre a száraz beszámolás képtelen. A sokaknak, akikről biztosan tudjuk, hogy anyagi és szervezeti okokból nem olvashatják el majd ezt a könyvet, mégis adunk kellett belőle valamit, bármilyen elvont kivonathban is. Ajánlásnak álljon itt még a munka egy sora, mintegy jellegéje: „Osztályos társaim, az élet legalábbabb szintjén talán tanulnak belőle.”

**Oláh István**

## Filmszemle

**Javítóintézetek (Két amerikai film).** „A bűn iskolája” az eredeti címe ennek a kis csavargók életéről szóló filmnek. Nálunk „Holnap már későn lesz” címmel adták. A film az amerikai hatóságokat ujjában nagyon aggasztó kérdéssel foglalkozik. A fiatalkorú bűnözők megjavítását célzó javítóintézetek csődöt mondtak. Maguk a megalkotók voltak kénytelenek ezt az in-